

Varuh človekovih pravic
Dunajska cesta 56
1000 Ljubljana

Mednarodni standardi človekovih pravic v primerih interspolnih oseb v medicinskih postopkih

Pripravila in na [okrogli mizi Zagovornika načela enakih možnosti o položaju interspolnih ljudi v medicinskih postopkih](#) predstavila Jerneja Turin, predstavnica Centra za človekove pravice, Ljubljana, 6. 10. 2022

V zadnjem desetletju se je glede vidikov varstva človekovih pravic, ki jih je potrebno upoštevati in spoštovati v zvezi z vprašanjem izvajanja medicinskih postopkov pri istospolnih osebah izoblikovalo jasno stališče mednarodnih organov za varstvo človekovih pravic.

[Posebni poročevalec Združenih narodov \(ZN\) za pravico do zdravja](#) je leta 2009 v svojem [poročilu](#) zdravstvene delavce pozval, naj si prizadevajo za odlaganje nenujnih, invazivnih in nepovratnih posegov, dokler otroci niso dovolj zreli, da za poseg sami podajo soglasje s predhodnim obveščanjem. Pri tem je poudaril, da so operacije spolnih organov interspolnih otrok posebej problematične, saj povzročajo velike bolečine, so tvegane, hkrati pa ne prinašajo dokazanih zdravstvenih koristi.

[Posebni poročevalec ZN za prepoved mučenja](#) v svojem [poročilu](#) leta 2013 kritiziral zdravstveno nepotrebne in nepovratne operacije dojenčkov in otrok, opravljene brez njihovega soglasja, ter pozval vse države, da takšne operacije prepovejo.

Tudi [Urad Visoke komisarke ZN za človekove pravice](#) in različna pogodbeno telesa ZN so v preteklosti ostro kritizirali kozmetične in druge zdravstveno nenujne operacije otroških spolnih in reproduktivnih organov, kadar pri tem ni upoštevano otrokovo mnenje. [Agencije in organi ZN, vključno s Svetovno zdravstveno organizacijo](#), so opozorile, da imajo lahko »postopki za normalizacijo spola« nepopravljive in doživljenjske negativne posledice za fizično in duševno zdravje interspolnih ljudi.

Človekove pravice otrok in odraslih z variacijami spolnih karakteristik so v mednarodnem pravu priznane in zaščitene s človekovimi pravicami do varstva pred diskriminacijo, pravico do telesne celovitosti, do zasebnega življenja, do najvišjega dosegljivega standarda zdravja, do samoodločanja, do priznanja pred zakonom ter prepovedjo mučenja in drugega slabega ravnanja. Zaščitene so s Konvencijo o pravicah otrok, Konvencijo o odpravi diskriminacije žensk, Mednarodnim paktom o državljanskih in političnih pravicah, Mednarodnim paktom o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, Konvencijo proti mučenju. Vse te pogodbe pravno zavezujejo tudi Slovenijo.

Odbori ZN, ustanovljeni z omenjenimi pogodbami, z nalogo, da razlagajo določbe konvencij in redno, periodično preverjajo stanje uresničevanja teh pravic v državah članicah, konstantno nenujne, invazivne in ireverzibilne kirurške in hormonske posege pri interspolnih otrocih brez privolitve označujejo za škodljive in v nasprotju z otrokovimi pravicami.

V nadaljevanju bom predstavila samo njihova najnovejša priporočila. Vsa priporočila je možno najti [preko iskalnika ZN Universal Human Rights Index](#).

Samo v letošnjem letu je [Odbor ZN za otrokove pravice](#) ob obravnavi periodičnih poročil držav o izvajanju Konvencije o otrokovih pravicah v okviru obravnave tako imenovanih škodljivih praks podal relevantna priporočila kar šestim državam. Grčijo je pozval, naj zagotovi, da noben otrok, vključno z interspolnimi otroki, ne bo podvržen nepotrebemu medicinskemu ali kirurškemu zdravljenju v otroštvu, ter interspolnim otrokom in njihovim družinam zagotovi socialne, zdravstvene in psihološke storitve ter ustrezno svetovanje, podporo in odškodnino. Islandiji je priporočil, naj zagotovi, da se izvajanje nepotrebnega medicinskega ali kirurškega zdravljenja pri interspolnih otrocih varno odloži, dokler otroci ne bodo sposobni podati svoje informirane privolitve, in zagotovi odškodnino za otroke, ki so bili deležni nepotrebnega zdravljenja. Hrvaško je na primer pozval, naj zagotovi, da interspolni otroci niso podvrženi nepotrebemu medicinskemu ali kirurškemu zdravljenju v skladu s pravicami otroka do telesne celovitosti, avtonomije in samoodločbe. Hrvaško je pozval tudi k preiskavi primerov kirurškega in drugega zdravstvenega zdravljenja interspolnih otrok brez informiranega soglasja ter k zagotovitvi odškodnine žrtvam takšnega zdravljenja. Podobna priporočila je Odbor v letu 2022 dal tudi Zambiji in Čilu. Nizozemsko je pozval tudi k prepovedi izvajanja nepotrebnega medicinskega ali kirurškega zdravljenja interspolnih otrok, kjer je mogoče te postopke varno odložiti, dokler otroci ne bodo sposobni podati svoje informirane privolitve.

[Odbor ZN za človekove pravice](#), ki nadzoruje izvajanje Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah, je v lanskem letu, torej leta 2021, v zaključnih ugotovitvah Nemčiji izrazil zaskrbljenost zaradi poročil, da so bili interspolni otroci v nekaterih primerih podvrženi invazivnim, medicinsko nepotrebim in nepopravljivim medicinskim postopkom, katerih namen je bil določiti njihov spol. Zaskrbljen je bil tudi, da takšna dejanja pogosto temeljijo na stereotipnem videnju vlog spolov, vključujejo ponižujoče in boleče postopke ter se izvajajo, preden so prizadete osebe dovolj stare, da dajo svobodno in zavestno privolitve. Odbor je sicer pohvalil Nemčijo, ker je leta 2021 uvedla zakon o varstvu otrok z variacijami v spolnem razvoju, a izrazil zaskrbljenost, da zakon ne omejuje izrecno vseh problematičnih praks in ne določa kazenske odgovornosti. Podal je mnenje, da bi morala država pogodbenica sprejeti vse potrebne ukrepe za zagotovitev, da so vsa dejanja v zvezi s pripisovanjem spola interspolnim otrokom, ki se izvajajo brez njihove svobodne in zavestne privolitve, izrecno prepovedana, razen v primerih, ko so takšni posegi nujno potrebni iz zdravstvenih razlogov in v najboljšem interesu otroka.

K podobni spremembi zakonodaje je Odbor pozval letos tudi Kanado. Ob tem pa je pozval tudi k preiskavam primerov kirurškega in drugega zdravstvenega zdravljenja interspolnih otrok brez njihovega informiranega soglasja in sprejemu določb, da bi žrtvam takšnega zdravljenja zagotovili odškodnino. Pozval je tudi k izobraževanju in usposabljanju zdravstvenih delavcev o spolnih raznolikostih ter o posledicah nepotrebni kirurških in drugih medicinskih posegov za interspolne otroke.

Tudi [Odbor ZN proti mučenju](#) je že večkrat izrazil zaskrbljenost nad »nepotrebni in v nekaterih primerih nepovratni operativni praksami, ki se nad interspolnimi osebami izvajajo brez njihove privolitve in države pogodbenice pozval k sprejetju zakonodaje z namenom varstva telesne celovitosti interspolnih oseb in zagotovitve, da v otroštvu nihče ne bo izpostavljen nenujnim medicinskim in drugim operativnim posegom z namenom pripisovanja spola.

[Odbor ZN za ekonomske, socialne in kulturne pravice](#) je iz vidika pravice do zdravja letos glede Češke izrazil zaskrbljenost zaradi pomanjkanja predpisov o pravicah interspolnih oseb, vključno s prepovedjo izvajanja kirurških posegov na interspolnih otrocih, ki so pogosto nepopravljivi in medicinsko nepotrebni. Državo je pozval, naj zagotovi, da se medicinsko nepotrebni postopki na interspolnih otrocih ne izvajajo, dokler ne dajo svoje informirane privolitve.

Številna priporočila pa je že samo letos glede tega podal tudi [Odbor ZN za pravice invalidov](#) z vidika pravico do spoštovanja telesne in duševne integritete. Novo Zelandijo in Švico je na primer pozval, naj sprejmeta jasno zakonodajno prepoved izvajanja nepotrebni, invazivni in nepovratni medicinski posegov, vključno s kirurškimi, hormonskimi in drugimi medicinskimi posegi na interspolnih otrocih pred starostjo, pri kateri lahko podajo informirano privolitve. Podobno je k preprečevanju te prakse pozval Francijo in Indijo. Novo Zelandijo je pozval tudi k razvoju in implementaciji protokola zdravstvenega varstva za interspolne otroke, ki temelji na otrokovih pravicah, določa postopke in korake, ki jih morajo upoštevati zdravstvene ekipe, zagotavlja, da nihče ni podvržen nepotrebni medicinskemu ali kirurškemu zdravljenju v otroštvu, zagotavlja pravice otrok do telesne celovitosti, avtonomije in samoodločbe ter družinam z interspolnimi otroki zagotavlja ustrezno svetovanje in podporo.

Na vse omenjene odbore ZN lahko posameznice in posamezniki, ki menijo, da so jim bile kršene človekove pravice, obrnejo s pritožbo. V pomoč je Varuh pripravil [kratek vodič](#) z informacijami, kako in na katere odbore se je moč obrniti.

Na ravni Evrope se je s tem vprašanjem ukvarjala [Parlamentarna skupščina Sveta Evrope v svoji resoluciji št. 2191 \(2017\) o spodbujanju človekovih pravic in odpravljanju diskriminacije interspolnih ljudi](#), ki je opozorila, da pristop, ki temelji na medicinskem stališču je, da se lahko in se morajo telesa interspolnih otrok uskladiti z moško ali žensko paradigmo, pogosto z operativnimi in/ali hormonskimi posegi; ter da je treba to storiti čim bolj zgodaj; vključuje resne kršitve telesne celovitosti. Pozvala je k prepovedi medicinsko nepotrebni operacij brez informiranega soglasja otrok. Vsaki tovrstni posegi, razen ko je življenje otroka neposredno ogroženo, naj se odložijo, dokler otrok ne bo mogel sodelovati pri odločitvi. Dodatno Parlamentarna skupščina Sveta Evrope države poziva, da je vsem interspolnim ljudem zagotovljena zdravstvena oskrba, ki jo bo nudil multidisciplinarni tim, ki vključuje tudi strokovnjake, kot so psihologi, socialni delavci in etiki, ter pozvala k celovitemu usposabljanju vseh zdravstvenih strokovnjakov.

Na ravni EU so bile nato države članice leta 2019 pozvane k sprejemu zakonodajni ukrepov s področja pravic interspolnih oseb v [Resoluciji Evropskega parlamenta o pravicah interseksualnih oseb](#) (2018/2878(RSP)). V Resoluciji Evropski parlament med drugim tudi ostro obsoja zdravljenje in kirurške posege za normalizacijo spola; pozdravlja zakone, ki prepovedujejo kirurške posege, kot jih imajo na primer na Malti in Portugalskem, ter poziva druge države članice, naj čim prej sprejmejo podobno zakonodajo.

Poudarja pa tudi pomen prožnih postopkov za registracijo rojstva; vse ustrezne deležnike pa poziva, naj izvedejo raziskave v zvezi z interseksualnimi osebami in pri tem namesto zdravstvenih vidikov upoštevajo sociološke vidike in vidike človekovih pravic.